До спеціалізованої вченої ради
Д 26.007.01
Національної академії внутрішніх справ
за адресою
м. Київ, пл. Солом'янська, 1, 030335

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Дурдинця Мирослава Юрійовича «Бікамералізм в українському парламентаризмі: філософсько-правове осмислення», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права

Актуальність обраної теми. Актуальність осмислення феномену бікамералізму, зокрема можливості його впровадження в Україні, на сучасному етапі розвитку вітчизняного соціуму не викликає сумнівів, на що вказує декілька факторів. По-перше, потребу в перегляді інституційної конфігурації державної влади зумовлює те, що зазначені зміни здатні стати суттєвим кроком на шляху подолання чисельних кризових явищ, якими означені реалії сьогодення. Перед владою постійно постають нові завдання щодо розвитку соціальної сфери, оптимізації функціонування політичних інститутів, підвищення якості законотворчості та правореалізаційних механізмів, урегулювання міжнародних відносин, адаптування до визнаних світовою спільнотою соціально-правових стандартів, пошуку ефективної моделі взаємовідносин між центром і регіонами, подолання загроз національної безпеки тощо.

По-друге, на затребуваність висвітлення означеної проблематики вказує намагання теоретиків і практиків подолати наявний дисбаланс конституціоналізму, модернізувати сучасну конституційну дійсність. Нині систему українського конституціоналізму спрямовано на обмеження (самообмеження) публічної влади на користь громадянського суспільства, прав та інтересів людини і громадянина для визнання й захисту конституційно-правової свободи людини. Водночас в Україні на сучасному етапі її розвитку

ВІДСКАНОВАНО
Вх. № 2057
"26" 06 2018 р.
кількість аркушів:
осн. док. 9 додаток –

ще не створено необхідних соціально-правових передумов конституціоналізму, не є ефективним і механізм забезпечення та охорони конституційного правопорядку й конституційної законності. За цих умов найвиразнішою тенденцією генезису сучасного конституціоналізму усвідомлюється активне поширення теорії та практики бікамералізму.

По-третє, вагомим аргументом щодо нагальності дослідження порушеної проблематики є те, що в контексті євроінтеграційного вибору України запорукою утвердження національної державності, зміцнення підвалин легітимності державної влади є врахування не лише багатовікових традицій національного державотворення, а й позитивних здобутків сучасної теорії та практики парламентаризму провідних країн світу, ключовою тенденцією якого є саме бікамералізм як вияв високого рівня демократичності, більш поміркованої процедури прийняття рішень та адекватного представництва всіх верств населення.

З огляду на зазначене, проблематика, якій присвячено дисертаційне дослідження М. Ю. Дурдинця «Бікамералізм в українському парламентаризмі: філософсько-правове осмислення», безперечно, є актуальною як у теоретичному, так і практичному контекстах.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Нові положення, висновки та практичні рекомендації базуються на результатах власних досліджень М. Ю. Дурдинця. Висновки обґрунтовані та відповідають поставленим завданням. Практичну спрямованість і затребуваність одержаних висновків підтверджує те, що роботу виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених постановою загальних зборів НАПрН України від 3 березня 2016 р., Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, а також Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015,

Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 р. № 509-VIII.

Структурно дисертація містить вступ, три розділи, які налічують десять підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки. Безперечною перевагою слід вважати оптимально дібраний та вдало застосований методологічний інструментарій, що дав змогу представити належний алгоритм і логічність викладу матеріалу, що в сукупності сприяло досягненню поставленої мети – здійснити філософсько-правове осмислення бікамералізму крізь призму культури та традицій українського народу, а також висвітлити можливість, доцільність, потенційні загрози й переваги його впровадження в Україні на основі історичного та сучасного міжнародного досвіду.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо їх впровадження та апробації, а також стосовно публікацій, у яких відображено головні положення роботи.

У першому розділі «Теоретичні та методологічні засади дослідження бікамералізму в контексті парламентаризму» розкрито ключові риси феномену моделі двопалатного парламенту, з'ясовано теоретико-методологічне підґрунтя її вивчення в контексті парламентаризму. Зокрема, автором на основі вивчення ідей і гіпотез класиків світової філософської та правової думки доведено, що теоретики демократичного розвитку сприймають бікамералізм як гарантію прозорості, публічності й захисту прав та інтересів будь-яких меншин.

Варте уваги, серед іншого, положення про те, що в сучасних умовах розвитку демократичних цінностей і панування ідей свободи, народовладдя та права на вільне волевиявлення саме бікамеральність стала засобом поширення

так званого механізму «збалансування влади», де кожна палата парламенту діє як важіль впливу та стримування.

У другому розділі «Філософські та соціальні основи парламентаризму й бікамералізму» на прикладі європейської моделі розкрито процес формування та становлення двопалатного парламенту як органу представницької влади. Тут розкрито ключові чинники його становлення, серед яких ключове місце відведено правосвідомості; доведено, що в Європі становлення парламентаризму як складного політичного, юридичного й ідеологічного комплексу було зумовлене системою конкретних та об'єктивних закономірностей, системою чинників (соціально-економічних, культурних, ментальних, психологічних і політичних). Слушним видається переконання автора стосовно того, що головною перешкодою на шляху становлення українського бікамералізму є не наявність принципових і нездоланних відмінностей вітчизняної національної свідомості та правової культури від ментальності європейського типу, а відсутність творчого виховання власної та неповторної правосвідомості, укоріненої в культурі та психології українського народу, у його історичних, морально-етичних і релігійних традиціях.

Цінними також слід визнати висновки стосовно того, що парламентаризм і бікамералізм найчастіше пов'язують із демократичною політичною та правовою культурою, адже, скажімо, європейський парламентаризм ґрунтується на таких демократичних цінностях, як спадкоємність законів, непорушність громадянських свобод, пріоритет прав людини, політичний і культурний плюралізм, наявність розвиненого громадянського суспільства.

У третьому розділі «Філософські та психологічні особливості українців і відображення в них підстав для парламентаризму та бікамералізму» розглянуто вічеву традицію в українській культурі як прообраз парламентаризму та бікамералізму, зокрема висвітлено етапи становлення українського парламенту.

На основі отриманих результатів дослідження продемонстровано основні переваги впровадження двопалатності: 1) створення двопалатного парламенту в Україні дасть змогу вдосконалити законодавчу діяльність, а також оптимізувати

систему стримувань і противаг між гілками влади; 2) бікамералізм є ознакою високої якості демократії, а її впровадження в Україні сприятиме європеїзації держави та більш швидкій інтеграції до кола країн – лідерів ЄС; 3) двопалатність парламенту також сприятиме вдосконаленню консенсусних механізмів прийняття владних рішень на принципах балансу інтересів максимально широкого кола політичних сил; 4) бікамералізм позитивно впливає на фаховий рівень депутатського корпусу та якісний склад кадрового наповнення; 5) двопалатність підвищує продуктивність законодавчого процесу, сприяє ефективному координуванню взаємодії та налагодженню зв'язків між центром і регіонами.

Висновки дисертації засвідчують, що поставленої мети досягнуто. Вони відповідають декларованим завданням дослідження, повною мірою презентують її зміст і відповідають вимогам, які висувають до кандидатських дисертацій.

Достовірність одержаних результатів. Текст дисертації засвідчує, що автор цілком володіє науковою методологією. На це вказує сукупність релевантних меті дисертації методів та обґрунтованість організації процесу й процедури дослідження. Авторські наукові надбання є результатом на лише якісного опрацювання значної кількості науково-теоретичних першоджерел, а й узагальнення достатнього обсягу емпіричних даних. Зокрема, у межах дослідження було здійснено соціологічне опитування 186 осіб, що дало змогу наблизити основні теоретичні засади роботи до реалій сьогодення, визначити ступінь готовності української спільноти до впровадження бікамералізму.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що дисертація є першим комплексним філософсько-правовим дослідженням бікамералізму в контексті українського парламентаризму, у якому представлено цілісне бачення чинників зародження, формування та розвитку двопалатного парламенту.

У дисертації *вперше:* проаналізовано бікамералізм з позицій філософії права та досліджено особливості соціально-правового впливу на формування двопалатного парламенту в системі державно-інституційного механізму влади;

доведено доцільність і визначено передумови запровадження в Україні двопалатного парламенту на основі досягнень філософії права, зокрема правової аксіології та правової антропології; розкрито вплив бікамералізму на систему поділу влади з дотриманням прав людини на основі базового принципу цілісної й унітарної держави; встановлено відсутність прямого взаємозв'язку між державним устроєм і формою державного правління, на основі чого спростовано гіпотезу про загрозу неминучого переходу України до федеративного устрою після створення двопалатного парламенту.

У межах проведеного дослідження *удосконалено* розуміння процесу становлення та розвитку парламентаризму в Україні (від народного віча до Верховної Ради України); характеристику основних етапів історичної еволюції парламентаризму та бікамералізму; уявлення про роль і місце двопалатного парламенту в системі державної влади та значення бікамералізму для встановлення демократичних стандартів організації управління в контексті євроінтеграційних процесів. Крім цього, *набули подальшого розвитку* розуміння переваг і недоліків бікамералізму на основі порівняльно-правових досліджень; узагальнення закономірностей і тенденцій історичного розвитку двопалатного парламенту в окремих країнах Європи та США; положення про сприяння розвитку територіальним громадам України через пряме представництво їх у найвищому законодавчому органі державної влади.

Практичне значення результатів дослідження М. Ю. Дурдинця полягає в тому, що наукові висновки та пропозиції, представлені та доведені в дисертації, впроваджено у: 1) *сфері правотворчості* – як теоретичний матеріал для розробки законопроектів про внесення змін до Конституції України щодо утворення двопалатного парламенту в Україні (акт впровадження у законотворчу діяльність Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя від 15 травня 2018 року № 04-29/15-1094), а також для вдосконалення чинного законодавства України (акт впровадження Інституту законодавства Верховної Ради України від 8 травня 2018 року № 22/193.1-15); 2) *освітньому процесі* – під час викладання і вивчення дисциплін «Філософія

права», «Філософія», «Теорія держави і права», «Конституційне право України», підготовки навчально-методичних та додаткових матеріалів, які можуть бути рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи курсантів, студентів, слухачів у межах опрацювання тем, присвячених владі, становленню української державності й історичному розвитку державного будівництва, соціокультурним витокам, теоретичним засадам і практиці парламентаризму в Україні.

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях. Основні результати дисертації відображено у восьми наукових публікаціях, серед яких п'ять наукових статей, з яких чотири – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань, та одна – у науковому виданні іноземної держави, що включене до міжнародних наукометричних баз; три тези доповідей – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Оцінка оформлення дисертації та змісту автореферату. Дисертація та автореферат оформлені згідно з вимогами МОН України. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Зауваження щодо змісту дисертації. Крім позитивних моментів, варті уваги окремі суперечливі положення, які потребують додаткового аргументування чи роз'яснень.

1. На с.40 дисертації автор дає власне розуміння ключової категорії дослідження - "парламенту" у такий спосіб (цитата): "Категорію «парламент» використовують як дефініцію законодавчого органу в будь-якій з країн світу. Її часто ототожнюють із поняттями «конгрес» або «рада» (окремі європейські країни та СНД). Спочатку це поняття вживали американці, потім воно набуло популярності в країнах Латинської Америки і в деяких країнах Азії...За сучасних умов парламент – це загальнодержавний представницький орган, основна функція якого полягає в провадженні законодавчої влади в межах системи поділу влади. Ця функція також включає верховне розпорядження скарбницею держави, тобто прийняття її бюджету та здійснення контролю за

його виконанням. Залежно від форми правління більшою або меншою мірою парламент здійснює контроль за виконавчою владою".

Погодитися з тим, що "парламент" є тотожним "законодавчому органу" і "Конгресу" не можемо за сутнісним наповненням вказаних інститутів.

2. На с.167 і наступних виголошується, що "впровадження бікамералізму в українських реаліях сприятиме таким позитивним змінам у правовій культурі та правосвідомості громадян у контексті розвитку засад демократичного суспільства", зокрема: 1) *Підвищення рівня правосвідомості парламентаріїв;* 2) *Політичне самовизначення нації;* 3)*Створення ціннісного підґрунтя демократичної консолідації тощо.* Такі твердження потребують додаткових пояснень під час публічного захисту дисертації.

3. Не можемо погодитися з оцінками механізму та наслідків всеукраїнського референдуму, призначеного 15 січня 2000 р. Автор на с.170 дисертації указує: "Першою реальною спробою модернізації Конституції України, на яку відреагували європейські структури, передусім Парламентська Асамблея Ради Європи та Венеціанська комісія, став Всеукраїнський референдум народної ініціативи, проголошений Президентом України 15 січня 2000 року. Цей референдум та його результати взагалі мають важливе значення для європейського виміру сучасних конституційних перетворень...". Такі оцінки не кореспондуються з очевидно неконституційним характером цього референдуму.

4. Автором відзначається на с.189: "Водночас поширення практики бікамералізму варто визнати однією з найбільш виразних тенденцій сучасного конституціоналізму й парламентаризму в Європі та світі". Такий висновок є явно необґрунтованим в контексті інших висновків, а також виходячи з емпіричних даних.

Загальний висновок. Наведені зауваження не применшують загального позитивного враження від представленого рукопису та не оцінюються нами як принципові. Дисертація виконана літературною українською мовою, стиль викладення – науковий. Вимоги до оформлення тексту автором дотримані.

Проблематика філософсько-правове осмислення бікамералізму в українському парламентаризмі є напрямом, який відповідає спеціальності 12.00.12 – філософія права.

Таким чином, можна констатувати, що дисертація М. Ю. Дурдинця є самостійним науковим дослідженням, у якому повною мірою досягнуто мету й вирішено поставлені завдання. За темою дисертації опубліковано достатню кількість статей у вітчизняних та зарубіжних наукових виданнях. Автореферат дисертації відповідає основним її положенням. Усе вищевикладене дає підстави для висновку про те, що дослідження Мирослава Юрійовича Дурдинця «Бікамералізм в українському парламентаризмі: філософсько-правове осмислення» є самостійним, завершеним монографічним дослідженням та відповідає Порядку присудження наукових ступенів, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор за умов успішного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12.

26 червня 2018 р.

Лемак Василь Васильович, суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України